

Rechts-extremisme
Annelies van der Meij
De ontzetting voorbij

Nikki Sterkenburg
Maar dat mag je niet zeggen: de nieuwe generatie radicaal- en extreemrechts in Nederland
Das Mag 2021, 245 blz.
@@@9789493168817@@@

Katrien Jacobs
Radicaal-rechtse seks in de Lage Landen
Epo 2020, 159 blz.
@@@9789462672772@@@

Een paar jaar geleden – ik was net begonnen aan mijn master Genderstudies – kwam ik een pornofilmje tegen waarin een meisje van begin twintig (zogenaamd) gedwongen wordt om een man te pijpen. Voorafgaand daaraan vertelt ze dat ze geïnteresseerd is in gender en feminisme en terwijl ze zo ongeveer huilend aan het pijpen is, wordt die informatie meerdere keren herhaald.

Iedere linkse, hoogopgeleide, jonge vrouw weet dat er hele volksstammen bestaan die haar verafschuwen en zelfs geweld willen aandoen, maar dit was wel heel erg confronterend. De mannen die dit soort fantasieën koesteren zie je wel eens op sociale media, maar meestal doet de filterbubbel goed zijn werk en blijven de expliciete seksisten, racisten en neonazi's op afstand. Dat geldt ook voor de gescheiden werelden van het echte leven: hooguit kom je een keer een rasechte seksist tegen in de kroeg en kun je daarna teruglopen naar je vrienden en verontwaardigd je verhaal doen (bij gebrek aan vrienden doen mensen dat op Twitter).

Toch bemerk ik bij mezelf en andere vrouwen die alles wat extreemrechts vertegenwoordigt 'giftig' en 'schadelijk' achten, dat zij soms een actieve interesse in die Ander cultiveren. Zoals een vriendin van me, die eens interviews afnam met jonge FvD'ers, de Iers-Amerikaanse Angela Nagle, die onderzoek doet naar de antifeministische alt-right, en de Duitse Julia Ebner, die infiltreerde in extreemrechtse groeperingen in het Verenigd Koninkrijk. En zo zijn er ook Katrien Jacobs en Nikki Sterkenburg, die onlangs boeken uitbrachten over zulke bewegingen in Nederland en België. Waar mannen als Arnold Heumakers en Marijn Kruk zich lijken te verdiepen in de intellectuele wortels van extreemrechts, lijken het bij uitstek vrouwelijke auteurs die de mens achter de ideologie willen leren kennen. Ook Sterkenburg en Jacobs beroepen zich op langdurig, kwalitatief onderzoek en richten zich op de cultuur en de sociale dynamiek onder de ultranationalistische en oerconservatieve mannen (en soms vrouwen) die zo'n prominente plek innemen in de cultuuroorlog van nu.

Laat ik vooropstellen dat onderzoek naar extreemrechts relevant en waardevol is, al is het maar vanwege de politieke invloed van de beweging. Al in 2017 verscheen het inmiddels tot cultstatus verheven *Kill All Normies* van Nagle, over 'social justice warriors' en de reactie van online alt-right – die Donald Trump weer in het zadel hielp. Alhoewel Trump inmiddels geen president meer is, verscheen het boek onlangs ook in het Nederlands. Geen mosterd na de maaltijd, want niet alleen de 'woke' cultuur waar Nagle over schrijft viert hier hoogtij, maar ook extreemrechts. Zoals Sterkenburg schrijft: 'Geïnterviewden zijn opgetogen dat hun standpunten steeds gangbaarder zijn geworden en dat ze het tij mee hebben.'

Dat extreemrechts de democratie op losse schroeven zet en de veiligheid van bepaalde groepen in de samenleving bedreigt (via de politiek en nog directer door terroristische aanslagen), is allicht reden nummer één om je er verder in te verdiepen. Maar **voor mensen die**

er zelf duidelijk niet toe behoren, heeft de alt-right ook nog een andere, meer perverse aantrekkingskracht. Extreemrechts schopt tegen alle heilige huisjes van de moderne, open samenleving en kan daarmee zo'n gevoel oproepen van 'Oh wat erg! Dat kan *echt* niet!' Het is die verontwaardiging die ons doet kijken en doet klikken; een soort verslaving aan ontzetting die ook wel de *outrage*-cultuur wordt genoemd. **Anders dan de hele discussie over 'trigger warnings' weleens doet vermoeden, zoeken we kwetsende, beledigende en boosmakende content vaak ook bewust op.**

De rode pil

Die actuele maar misschien gewoon menselijke neiging tot sensatie is nauwelijks terug te zien in *Maar dat mag je niet meer zeggen* van Nikki Sterkenburg. Gravend naar de beweegredenen van extreemrechtse 'activisten' zet zij niemand bij voorbaat weg als slecht. Tegelijkertijd laat ze wel degelijk doorschemeren dat ze constant laveert tussen het ondanks alles serieus nemen van haar gesprekspartners en het benadrukken dat zij ronduit verwerpelijke ideeën hebben. Die twijfel laat Sterkenburg gelukkig nooit de overhand nemen: nergens betreft zij het hele verhaal op zichzelf of vervalt ze in oeverloze reflecties op haar morele dilemma's als onderzoeker.

Toegegeven, veel toelichting of oordeel is ook niet nodig, want het materiaal is op zichzelf schokkend genoeg. Sterkenburgs droge toon kan de verhalen daarbij op een verrassende manier ernst of juist humor geven. Als zij bijvoorbeeld te gast is bij twee neonazi's en hun inboedel heeft beschreven (spoiler: veel Mussolini-prullaria), vertelt ze hoe de vrouw des huizes als reactie op een foto van Sterkenburgs dochtertje zegt dat het 'gelukkig wel een blank kindje' is. Vooral in de eerste twee delen van het boek roepen zulke anekdotes, in ieder geval bij mij, niet het soort verontwaardiging op dat een veel nabijere racistische oom of foute vriend van een vriendin *wel* doen wanneer ze het n-woord gebruiken of over 'buitenlanders' beginnen. **Het gros van wat Sterkenburg daar beschrijft – over neonazi's, kleine nationalistische clubjes en ontspoorde jongeren – voelt ver weg, absurd en een beetje zielig.** Het gaat veelal om randfiguren die zich om soms onverklaarbare redenen en op bijna religieuze wijze hebben vastgebeten in een extreem racistisch gedachtengoed, of die zich daartoe aangetrokken voelen omdat ze boos en gefrustreerd, of mooier gezegd 'bezorgd', zijn.

Pas naar het einde toe wordt het echt zorg- en ijzingwekkend. De ideeën die de marginale figuren (die, let wel, ook kunnen stemmen) uit het eerste deel **aanhangen, worden namelijk ook uitgedragen door (vaak jonge) mannen met een groter podium, meer cultureel kapitaal en een hoger IQ.** Zij organiseren denktanks, halen er geschiedenislesjes en zogenaamde logica bij, en geloven in het diepst van hun hart dat ze weten hoe de wereld *echt* in elkaar zit. Met de inmiddels welbekende 'rode pil' van hun alternatieve, vrije en tabeloze kijk op de werkelijkheid willen deze jongemannen anderen *helpen* om tot dezelfde conclusies als zij te komen (ook Sterkenburg zelf wordt tijdens de interviews onderworpen aan een waar *mansplaining*-offensief). De grote online zichtbaarheid van deze groep lijkt te danken aan een stel hulpjes met een lagere status binnen de groep, die er niet echt bij horen maar wel het vuile werk doen door online treitercampagnes en een eindeloze stroom aan troep te posten.

Mien de Linkse Trien

Het is die online troep waar Katrien Jacobs zich op richt in *Radicaal-rechtse seks in de Lage Landen*. Volgens de achterflap gaat het om 'een gedetailleerde en kinky gids die je door de antifeministische online wereld loodst'. Het is een wat gekke, anachronistische gewaarwording om zo veel online content afgedrukt te zien op papier maar het werkt, en die beschrijving als *gids* is treffend: het gaat inderdaad om een boek voor toeristen, waarin Jacobs zich opwerpt als antropoloog in een wereld die ook haar uiteindelijk vreemd blijft. En net zoals je ook zonder gids door een stad kunt lopen en alle bezienswaardigheden zelf kunt bekijken, kun je ook alle memes, Facebookberichten en alt-rightsymboliek die Jacobs beschrijft zelf opzoeken op het

internet – en, gok ik, inderdaad onmiddellijke verontwaardiging voelen. De toelichting waar Jacobs haar vele voorbeelden van voorziet, dient om te onderstrepen dat het hier gaat om de verspreiding van koloniale, racistische, islamofobe, antisemitische, homofobe, transfobe en seksistische ideeën. Ook de vele in het boek opgenomen citaten van belangrijke radicaal-rechte figuren over het belang van de natie, de superioriteit van de westerse cultuur en het kwaad van het feminisme identificeert zij nadrukkelijk als deel van een nationalistisch, seksistisch en racistisch gedachtegoed. De boodschap – dat zulke ideeën haat, geweld en uitsluiting propageren – kan niet vaak genoeg herhaald worden, al helemaal in het licht van de toenemende normalisering ervan, maar verrassend is het niet.

Door haar toon en stijl is Jacobs precies het soort vrouw dat het gevaar loopt weggezet te worden met termen als ‘opgewonden standje’ of ‘getriggerde feminist’. Dat weet ze, en ze gaat het niet uit de weg. Ze gaat uitgebreid in op het stereotype van ‘Mien de Linkse Trien’ en doet met trots – of in ieder geval zonder gêne – uit de doeken hoe goed zij daarin past: niet alleen duiken op de meest verrassende plekken de woorden ‘queer’ en ‘kinky’ op, we krijgen ook te horen dat Jacobs een (open!) relatie heeft gehad met een ‘danser uit Sierra Leone’ die ook marxistisch filosoof was, ‘tien jaar jonger en veel seksueel actiever dan ikzelf’ en ‘een Syriër wiens marxistische Palestijns ouders hem aangespoord hadden om de nakende oorlog in Syrië te ontsnappen’. Ook vertelt zij over een avontuurtje met een man in de hippe Berlijnse wijk Kreuzberg, die haar naaktfoto’s mooi vond en heeft zij één van die naaktfoto’s paginagroot opgenomen in het boek. Het punt: Jacobs is een linkse, onafhankelijke, intellectuele vrouw, die zich daar niet voor schaamt. Deze tactiek van het *reclaimen* van negatieve stereotypes zie je ook vaak op Twitter: linkse, activistische mensen noemen zich graag met trots een ‘zure feminist’, ‘cultuurmarxist’ of ‘linkse drammer’.

Net als Angela Nagle geeft Jacobs een interessant inkijkje in de (met name online) cultuur van de alt-right, maar waar Nagle daarbij diepgang en een bredere politieke analyse biedt, gaat Jacobs vooral mee in het wat sleetse ‘culture wars’-discours, waarbij zij zich vol overgave schikt in de rol die daarin voor haar is weggelegd. Reclaiming of niet, mij deed Jacobs denken aan een lerares die ik had op de middelbare school die het als deel van haar pedagogische taak zag om te vertellen over haar spannende, vrijgevochten privéleven en daarbij de ongemakkelijke geluiden uit de klas opvatte als aanmoediging.

Vergeleken met Sterkenburg, die probeert een zo integer en genuanceerd mogelijke verteller te zijn en – zo leren wij halverwege het boek – in de afgelopen verkiezingen CDA stemde, is Jacobs meer uitgesproken tegendraads en *unapologetic* à la Asha ten Broeke of Sunny Bergman. Waar Sterkenburg in Leiden promoveerde, voor *Elsevier* schreef en een naar het lijkt standaardgezin heeft, is Jacobs kinky en queer, internationaal georiënteerd (werkt in Hong Kong) en gepositioneerd in een meer alternatieve hoek van de academische wereld, waar neutraliteit uit den boze is en een autobiografische (of auto-*etnografische*) aanpak aangemoedigd wordt. Misschien geloof ik te sterk in mijn eigen vooroordelen, maar ik heb het idee dat ik de verschillen tussen de twee auteurs in aanpak en taalgebruik al van tevoren had kunnen uittekenen aan de hand van enkele biografische feiten en hun cv.

Vrouwen en de alt-right

Ondanks onderlinge verschillen is er ook een duidelijke overeenkomst: Jacobs en Sterkenburg zijn allebei vrouw. Misschien lijkt het seksistisch om de boeken van Sterkenburg en Jacobs vooral door die lens te bekijken, maar dat deel van hun identiteit is (net als de raciale) tamelijk relevant voor het onderwerp. Door hier onderzoek naar te doen, geven beide auteurs, al dan niet bewust, de boodschap af dat vrouwen niet machteloos of zielig zijn; ze schikken zich niet in de slachtofferrol waar ze zogenaamd in zouden zitten, maar bevragen die actief. Als publicerende en onderzoekende vrouwen doen zij dat precies via de weg waarvan de alt-right weet dat zij er toegang toe hebben (de universiteit, de media, etc.). Ook de bezorgde boodschap en strijdbare

houding zal voor extreemrechts volkomen voorspelbaar zijn; vrouwen zouden immers emotioneler, socialer en idealistischer zijn.

Aan de tegenovergestelde kant van het politieke spectrum lijkt het om andere redenen vanzelfsprekend te zijn dat vrouwen zich minder aangetrokken voelen tot extreemrechts: mensen die tot een ‘onderdrukte’ groep behoren zouden zich als vanzelf keren tegen ‘onderdrukkende’ ideeën. Maar (pro-)vrouw of bijvoorbeeld (pro-)gay zijn zegt niet per se iets over links, feministisch, of antiracistisch zijn – termen waarvan de politieke lading ook nog eens kan fluctueren. Zo zijn er ook mensen die niet wit of mannelijk zijn, maar zich wel aangetrokken voelen tot extreemrechtse of fascistische ideeën. (Zo verscheen in 1976 al het boek *Vrouwen en fascisme* van de Italiaanse feminist Maria Antonietta Macciocchi, over Italiaanse vrouwen in de jaren twintig en dertig die schijnbaar tegen hun eigenbelang het fascisme steunden.) Jacobs en Sterkenburg raken om begrijpelijke redenen slechts terloops aan dat soort fenomenen (voor je het weet verzand je in de ‘maar-mijn-buurman-is-Surinaams-en-vindt-Zwarte-Piet-prima’-troop), maar met de grote nieuwe aanwas van extreemrechtse stemmers lijken me die aan legitimiteit te hebben gewonnen.

In hedendaagse discussies over identiteit en ongelijkheid lijkt het soms alsof je als persoon van kleur, vrouw of andere ‘minoriteit’ (zoals Jacobs dat noemt) inherent beledigd en gekwetst zou zijn door bepaalde meningen of uitspraken. Extreemrechtse vrouwen – neem bijvoorbeeld Annabel Nanninga of Eva Vlaardingerbroek – bewijzen een tegendeel dat voor feministen moeilijk te verteren is. Ook hier doet de rodepillogica zijn werk: ze zijn ongetwijfeld dom, onwetend, hebben oogkleppen op, snappen niet hoe de wereld werkt. Sietske Bergsma – onder andere bekend van *ThePostOnline* en het anti-coronamaatregelencollectief Moederhart – reageerde op zulke (soms seksistische) vooroordelen via een filmpje op haar Instagram. Waar mensen denken dat zij en haar rechtse ‘vriendinnen’ vooral bezig zijn met chakra yoga of magische edelstenen, laat Bergsma een boekenkast zien vol filosofen en sociologen, van Hannah Arendt tot Thomas van Aquino, en van Friedrich Nietzsche tot ‘Thomas Sowell over racisme in Amerika’.

Wat opvalt in het boek van Sterkenburg en ook in de documentaire *Samenzwevers* van Sunny Bergman – over extreemrechtse stemmers die vaak in spiritualiteit en/of samenzweringstheorieën geloven – is dat **extreemrechtse stemmers er vaak heilig van overtuigd zijn dat ze kritisch en tegendraads nadenken. Terwijl sommige uitspraken uit Sterkenburgs boek evengoed uit de mond hadden kunnen komen van mensen die tot een totaal tegenovergesteld politiek bewustzijn zijn gekomen.** Bijvoorbeeld:

[blokcitaat] Ik voel me niet thuis in de maatschappij, hoe dit allemaal gaat en hoe iedereen doet. Ik voelde dat het fout zat en nu heb ik mensen ontdekt die bij mij passen. En een denkwijze ontdekt waarvan ik denk: hèhè, eindelijk, dat klopt.’ [/blokcitaat]

Of:

[blokcitaat] ‘Als je eenmaal dit pad op gaat, dan is er geen weg terug meer. (...) Ik herken nu een waarheid die de gewone maatschappij niet ziet. Of niet wil zien. [/blokcitaat]

Dit gevoel de ogen te hebben geopend doet denken aan de term ‘woke’: ook daar gaat het om een moment van ontwaken, een rodepilmoment dat gepaard gaat met een sterk gevoel van verantwoordelijkheid en zendingsdrang.

Ironie versus ernst

Zo’n gevoel van ontwaken impliceert iets lineairs, een weggenomen twijfel. Je volgt een aantal denkstappen die je tot het ‘goede’ antwoord leiden, die voorschrijven wat kwetsend, beledigend

en verontrustend is en wat bewonderenswaardig, belangrijk en deugdzaam. De politieke archetypes en argumentatiepatronen liggen klaar, je hoeft ze alleen nog maar uit te dragen. Hoe moeten politiek geëngageerde vrouwen zich verhouden tot extreemrechts? Ze moeten boos, bezorgd en serieus zijn. Ze moeten schrikken van mannen met enge ideeën en de alarmbel luiden.

Het is natuurlijk niet zo dat bezorgdheid niet op zijn plaats is, en serieus onderzoek onnodig. Slechte mensen en ideeën zijn er, maar dat is van alle tijden en waarom zou die wetenschap nu juist *mijn* blik, speelruimte en gevoel te allen tijde moeten bepalen? **Het lijkt er ondertussen op dat (extreem)rechts een patent heeft op transgressie, rebellie en humor, terwijl aan de tegenovergestelde kant van het politieke spectrum voorspelbaarheid domineert en complete oprechtheid, transparantie en loyaliteit de norm is.** Het is vooral zaak gewillig in de plooiën (interesses, posities en identiteiten) te vallen die anderen al voor je klaarlegden. Toch laat de dagelijkse realiteit van twijfel, nieuwsgierigheid en recalcitrantie zien dat mensen, *zelfs* vrouwen, nog kunnen verrassen...

Zoals de Amerikaanse podcaster en filmmaker Dasha Nekrasova, die geenszins tot de alt-right behoort maar wel smalend woorden uit die hoek gebruikt als ‘cucked’ of ‘tradwife’. Of Jini van Rooijen, een op het eerste gezicht typisch linkse, artistieke filosofiestudent van de UvA die een filmpje maakte waarin ze, in bikini en al giechelend, vertelt dat ze ‘met seks een einde wil maken aan bubbels en polarisatie’. Jini, ‘een heel intellectueel, langzaam meisje die [sic] altijd denkt dat ze alles beter weet dan mannen’, zoekt ‘seks met mannen die het liefst FvD, PVV, VVD of CDA stemmen, uit een heel andere buurt komen en/of een lager IQ hebben, om zo De Kloof te dichtten’. Ze zegt dol te zijn op seks met andersdenkenden en plaatste de video en de oproep op GeenStijl, om zo precies het juiste publiek te bereiken. Hoe serieus is een Dasha of Jini? Wat is hun precieze politieke positie? En werkelijke mate van bezorgdheid? Ik heb geen idee, en dat is verfrissend.